

Lleida: cultura i poder al Ponent català

Lleida, el gran poble de Ponent, es vertebrava encara, assolida la democràcia i en silenci, al voltant dels seus 'petits cacics' locals i l'acceptació social de les seves decisions

La Seu Vella, el principal monument de Lleida. | Hermínia Sirvent/La Paeria-Ajuntament de Lleida

Enric Crous i Vidal (Lleida, 1908 - Noyon, França, 1987) arribava, en 1935, a una contundent conclusió sobre Lleida: "Enutja, i és dolorós haver-ho de dir; però, avui com avui, és la realitat aquesta: Lleida (a) *l'lerda* és una MERDA!!!". Crous, un dels millors tipògrafs catalans del segle XX, destacava en MAJÚSCULES la paraula merda que definia, en la seva opinió, la ciutat on havia nascut. I és que Crous estava enfadat, molt enfadat. Havia fundat, amb un grup d'amics (el pintor Josep Viola Gamón i el crític Antoni Bonet Isard), una revista avantguardista sota el títol d'*Art*: "Al damunt d'una apatia que ja és crònica en la ciutat del Segre." I amb aquell article s'acomiadava, incomprès, de l'afecció, ben poca, que tenia a la ciutat. Crous reaccionava davant el provincianisme, segons ell, que adormia la ciutat, sense pols i acomplexada. La dita, maleïda dita, de "ningú no és profeta a la seva terra" se li acoblava poc temps després a la pell. Almenys ell la va fer bona, ja que **en acabar la Guerra Civil va marxar exiliat i va triomfar a França, on el seu temperament artístic trobà escalf**. Ara, el 2019, Crous és una figura a Lleida, que s'enorgulleix de tenir-lo entre els seus fills naturals, al cantó dels adoptats Leandre Cristòfol, Viola i Antoni García Lamolla, tots ells destacats avantguardistes i companys de generació de la Lleida republicana.

I és que Lleida és així, a vegades arriba 20, 30 o 40 anys tard. Hi ha cops que expulsa a algun dels seus fills en la joventut, o els ignora en vida, i quan tornen o moren els alça un monument. Una "*verdadera madrastra para los hijos del país*", com deia Ezequiel Llorach (Els Omellons, 1846 - Sant Boi de Llobregat, 1887) en la seva novel·la autobiogràfica titulada *Acteón* (1885).

@pensem_cat

Però a Lleida, entenguem en aquest article la ciutat aclaparadora de Ponent, que impregna culturalment tot el seu envoltant; **en aquesta Lleida tradicional, que viu la major part del temps mirant-se el melic; sí que hi ha profetes que triomfen en vida**, i molt, entre els seus veïns.

I és que Lleida, país on encara ens coneixem tots, cal entendre-la (no excusar-la). És esclava del seu passat, lligat tostemps a la frontera. Porta d'entrada de Catalunya, aïllada i allunyada de qualsevol altra ciutat influent, s'aixeca orgullosa, com la seva Seu Vella, dominant la plana que duu el seu nom. La duresa del clima, del sòl, la boira i la vida han perfilat un caràcter aspre i sec, reconegut entre els seus habitants i els forasters. Com diu Francesc Canosa al diari *Ara*: "El lleidatà és Indíbil. És un 4x4. Un panzer. Una navalla suïssa. Una piconadora. Un cos d'elit. El lleidatà és brillo (?) suor i esllomament. (...) Així és perquè aquí tot és duríssim. Realisme al cub. (?) Tot és bestial. Animal. Sideral. Sidral. De tan salvatge el lleidatà s'inventa el surrealisme: perquè el realisme no l'asfixii."

Potser per això, David Esterri, que dona vida a *Lo pardal roquer*, afirma en la seva cançó *Sóc de l'Oest* que els lleidatans són: "Homes que s'aferren a les seves tradicions / gent de terra, gent de foc / en una frontera on la mentida no hi té lloc / on es creuen els camins dels odis i els rancors / i els destins de les nacions."

Esterri posa lírica a la realitat d'alguna de les virtuts lleidatanes, és evident. Però ni ell ni Canosa expliquen que **a Lleida tothom sap que per ser profeta cal pertànyer, per norma, al club oficial de torn**, sigui quin sigui en cada moment i domini la branca que sigui (esportiva, cultural, econòmica...). Si algú va per lliure (com Crous i els seus amics en la II República) ha begut oli, esdevé invisible per a "l'oficialitat" i ho té ben difícil per adquirir notorietat.

I és que en el moment que escrivia Crous, el club cultural oficial era el Xop-Bot, creat pels germans Jaume (pintor) i Magí Morera i Galícia (poeta). Aquell club, on solien tocar en les vesprades que eren a Lleida Ricard Viñes i Enric Granados, era elitista, i molt. **Per entrar-hi calia que tots els seus socis votessin a favor de l'aspirant en secret. Si no ho feien així, no s'hi entrava, així de simple**. La resta, el grup de Crous, per exemple, no existia. Els del Xop-Bot no detectaven vida intel·ligent fora de la seva associació.

Això va fer, com vaig escriure en un altre article on analitzava la societat lleidatana del vuit-cents fins al 1931, que Lleida tingués una identitat contemporània bicefàlica. D'una banda, advertia que una part de la seva societat, la que la majoria del temps havia tingut el poder, era elitista perquè era minoria des del 1714. Aquest grup, com va notar Josep Lladonosa al capítol que va escriure pel llibre coral *Lleida: problema i realitat* (1967), era fruit de la combinació, en diverses èpoques, de gent arribada a la ciutat per governar-la o adoctrinar-la (militars, funcionaris, mestres? etc.), després d'alguna ensulsiada que havia decapitat el grup dirigent local, amb els membres d'algunes de les principals famílies de la societat lleidatana, sempre disposades favorablement amb el poder. **Aquest elitista grup s'arreglerava al voltant de la cultura i política centralista estatal per exercir el poder per delegació**. A l'altre cantó de la balança, trobem una altra part de la societat, formada majoritàriament per les classes mitges i humils autòctones, que des de mitjan segle XIX van donar suport al republicanisme federal, fins al fracàs de la I República, i durant la Restauració (1875-1931) també al catalanisme. Els membres d'aquest grup, que representava la majoria de la població, va tenir enormes dificultats per escalar en el si de la comunitat i per participar en el poder, que, per fi, van aconseguir durant la II República (1931-1936).

Posteriorment, després del desgavell de la Guerra Civil, a partir de 1939 el franquisme encara accentuà més la bicefàlia social de Lleida. **Amb l'elit republicana i catalanista decapitada, en la ciutat es va desenvolupar el règim totalitari de Franco amb unes especials circumstàncies**. D'una banda, una nova arribada massiva de militars i funcionaris, van conviure en harmonia amb una part de les classes benestants lleidatanes per bastir una nova elit dirigent; que, d'una altra banda, s'imposava a la majoria de la població, que, com va mostrar Conxita Mir, sense recursos vivia per sobreviure a la repressió i la sospita contínua. Llavors, els poderosos també tenien un

club, el Caliu llerdenc, creat en 1941 i al qual només s'hi accedia, com en el Xop-Bot, a través de la votació unànime de tots els socis. El Caliu fou el pols polític de Lleida, fins al punt que tots els alcaldes franquistes, exceptuant Paco Pons, i altres càrrecs importants es triaven entre els seus socis.

Aquest club, *el club*, fins i tot va idear una cultura oficial, el *leridanismo*, que era una adaptació del lleidatanisme provincià i tronat del Xop-Bot anterior a la Guerra Civil en versió nacionalcatòlica espanyola. Per adoctrinar la població es va fundar l'Institut d'Estudis llerdencs el 1942, que va controlar la cultura oficial de Lleida fins passada la Transició. **Aquell establishment franquista va idear el trasllat de la província de Lleida, per espanyolitzar-la, a una gran i nova regió econòmica ideada amb les veïnes de l'Aragó, Navarra, la Rioja i Àlaba**, a la qual pensava anomenar Valle del Ebro.

Aquesta inèrcia franquista va comportar, segons l'historiador Manuel Lladonosa, que Lleida visqués culturalment el 1970 "entre dues actituds: la provincial, és a dir la protagonitzada per les persones responsables de tota la trama burocràtica, administrativa i oficial, externa a la ciutat, que prové, en bona part, de fora però que també comprèn membres de la comunitat autòctona amb prou habilitat per a haver sabut canviar a temps el color de la camisa; i, d'altra banda, l'actitud de botiguer, és a dir la d'aquells la visió mental dels quals no va més enllà dels quatre pams de la seva botiga o del seu món clos d'interessos pragmàtics, immediats i familiars" (dins "Actituds cíviques i culturals").

Al marge del Caliu i el *botiguer* del carrer Major, picant pedra i fent forat, un grupet de catalanistes dirigit per Josep Vallverdú i integrat per Josep Lladonosa, Francesc Porta, Simeó Miquel i Joan Gabernet, escrivia el 1967, **incitat per Jordi Pujol** (que ja volia construir Catalunya endins): *Lleida, problema i realitat*. Ells reaccionaven contra l'atac *leridamista* a la catalanitat de Lleida. I malgrat que del llibre no se'n va parlar en la cultura oficial franquista, esdevingué *best-seller* i s'exhaurí a les llibreries.

Tanmateix, després de tants anys de pràctica, en una part important del teixit social de Lleida quallà la cultura de club d'elit i de botiguer de l'eix comercial. **El franquisme, és evident, va accentuar els comportaments clientelars adquirits des d'abans en la societat de Lleida**, de manera que es van generar unes normes, usos i costums tant arrelats entre la població que perviuen encara en part de la seva societat en ple segle XXI.

Lleida, el gran poble de Ponent, es vertebrava encara, assolida la democràcia i en silenci, al voltant dels seus *petits cacics locals* i l'acceptació social de les seves decisions. Per això, a banda de tenir aptituds, per entrar amb bon peu en qualsevulla de les principals institucions et cal, per norma, un bon padrí. És el que en el seu dia Manel Oronich, alcalde de Lleida de 1987 a 1989, va batejar com el control de les 14 famílies lleidatanes. **Oronich**, convergent que va deixar l'alcaldia de Lleida després de les maniobres que van provocar una bruta moció de censura encapçalada pel socialista Antoni Siurana el 28 d'abril de 1989, **es queixava que l'elit autòctona no li havia perdonat mai que hagués surat de la base per esdevenir alcalde**.

Per això concloem que **Lleida és com és: un gran i rar bolet urbà enmig de la Plana**. Llunyana, segons Màrius Torres; oblidada, per a Vidal Vidal, misteriosa, com darrerament proclamen els escriptors de novel·la negra; problemàtica i real, d'acord amb el grup dels 60 de Vallverdú; o extrema, en opinió de la següent generació encapçalada per Miquel Pueyo. Un Pueyo, per cert, que des del 15 de juny de 2019 ha esdevingut alcalde de Lleida amb ERC, trencant el monopoli municipal socialista que va durar, exceptuant l'experiència d'Oronich, més de 40 anys.

A mitjan 2019, Lleida és més que mai una identitat contemporània bicefàlica, però amb una realitat diferent a la del franquisme que denunciava Lladonosa. D'una banda, la centralista elitista que l'ha governat sempre, ara és a l'oposició; i, d'una altra banda, la catalanista popular, que ha guanyat terreny i per primer cop en la democràcia contemporània pren les regnes de la ciutat per governar-la. **Alguns ens preguntem: una nova elit local en construcció? S'ha de veure... El**

Pensem.

---

més segur de tot plegat és que a Lleida sempre hi haurà una rica base humana que donarà genis independents com Crous, que, valent, un dia va rebentar: "És una MERDA."